

Åsne Seierstad

Detské hry odrážali
okolitú skutočnosť.
Kým v osemdesiatych
rokoch chytali Rusov,
teraz sa hrali na rôzne
islamistické skupiny.“

Afganci

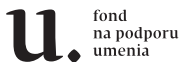
Tri príbehy z jednej krajiny

absynt
prekliati/reportéri

absynt

Publikáciu z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia

This translation has been published
with the financial support of NORLA

Copyright © 2022, Åsne Seierstad
Translation © Miroslav Zumrík
Design & Layout © Pavlína S. Morháčová
ISBN 978-80-8203-526-4

Åsne Seierstad: Afganci

Tri príbehy z jednej krajiny

Prvá část

Vôľa

Horúčka prudko stúpala.

Pripraví ju o dcéru?

Dievčinke úplne horeli líca. Čelo mala spotené, oči sa jej leskli.

Šaman dieťaťu prikladal na hrud' amulety a bylinky. Popísal veršami drobné papieriky, ktoré mala Bibi Sitara vložiť do vody a vypiť. Nesmela však lúštiť, čo na papierikoch stálo, inak by nezaúčinkovali. Šaman jej to prikazoval zbytočne. Bibi Sitara nevedela čítať.

Prešla si ťažkým tehotenstvom. Cítila, že stráca životnú silu. Šaman ju navštívil aj vtedy. Chcela vedieť, či je dieťa zdravé a či prežije. Nabádal ju k trpezlivosti. Ak vypije svätú vodu, všetko dopadne dobre.

Pripravoval ju na fakt, že čaká dievčatko, svoju pýchu, a vraj by mu mali dať meno Džamíla – čo znamená Krásna.

Šaman mal pravdu. Dcéрка sa narodila zdravá a skutočne prekrásna, s hlbokými sivohnedými očami, bledou pokožkou a tvárou v tvare srdca. Kým ich hry neprerušila horúčka, staršie sestry si z nej urobili bábiku. Obliekali ju, prenášali sem a tam, kolísali a obskakovali. Zavíjali ju tiež do kúskov plachty a obopínali vyšívanými stužkami po celom tele, až sa takmer nemohla hýbať.

Teraz ostrážito nazerali do izby.

Bibi Sitara cítila, že o dieťa prichádza, rovnaký strach poznala už z tehotenstva.

Privolala ďalšieho svätého muža, tentoraz miestneho mullu. Prisol si k chorému dieťaťu a čítal mu verše z Koránu, až kým nepadla noc. Odmenili ho štedro, tak ako šamana.

Po mullovej návšteve zostala mama pri dcérinej posteli. Šaman povedal mame pred dcérkiným narodením ešte jednu vec. Že to dievčatko bude neobyčajné. Bibi Sitara tú myšlienku zaháňala, pretože si pozoruhodné dieťa neželala. Chcela, naopak, úplne obyčajnú dcéru.

Horúčka dieťaťu klesla po týždni. Mama ďakovala Bohu. Udiala sa Jeho vôľa. Alhamdulillah. Nech je pochválený.

Po čase všetci zabudli, že dievčatko vôbec trápila nejaká choroba.

Sestry sa vrátili k hraniu. Džamíla dostávala šatky, reťazky, pribudli jej dierky v ušiach. Dávali na ňu veľký pozor a nikdy jej nič nechýbalo, azda preto všetkým ušlo, že sa Džamíla akosi neberie na nohy. Poležiačky sa mrvila na koberci alebo sedela opretá o vankúše. Ak niečo chcela, pritiahla sa k tomu po dlážke na rukách alebo sa priplázila ako had.

Až kým mame jedného dňa pri prebaľovaní neudrelo do očí, že dievčatko má jednu nohu tenšiu než druhú. Hádam sa dorovná, pomyslela si. Neskôr sa jej tiež zazdalo, že tá tenšia noha je aj kratšia.

Zodvihla dcérinu nohu a tá jej bezvládne klesla.

Opäť zavolala šamana. Ďalšie modlitby, amulety, papieriky. Nepomáhali. Kratšia noha za tou druhou stále zostávala.

Mama však stále verila, že Alláh má prichystaný plán.

Nikto z nich netušil, že nervový systém dievčatka napadol vírus. Pustil sa do mozgového kmeňa a poškodil aj miechu. Nákaza mu najprv oslabil a neskôr úplne ochromila nohu. Choroba mala meno – detská obrna.

Džamíla sa narodila v roku 1976. Obrnu sa v tom čase vo väčšine Európy podarilo eliminovať, v Afganistane však vírus strašil naďalej. Darilo sa mu v zlých sociálnych podmienkach, kde sa prenášal špinavou vodou, výkalmi a kva-pôčkami.

Na obrnu neexistuje liek, iba vakcína, také čosi však Džamíliným rodičom nikdy nikto neponúkol. V živote neboli ani u lekára, ktorého mama volala doktor medicíny, na rozdiel od takzvaného *malanga*, ktorý liečil veršami a prikladaním rúk. Tradície, ktoré sa medzi šamanmi dedili z pokolenia na pokolenie, sa nepovažovali za rozpor s náukou v Koráne, naopak, *malanga* obdaril liečiteľskými schopnosťami práve Alláh.

Aj po maminom zistení pri prebaľovacom pulte sa sestry a sesternice venovali svojej krásnej a poddajnej bábike. Dom bol plný detí. Otec a jeho bratia s rodinami sa pri svojich domoch delili o veľký dvor. Mame neušlo ani najmenšie dcérino zamrňčanie, aby maličkej nič nechýbalo a mala všetko, čo potrebuje. Džamíla dovŕšila druhý, tretí, štvrtý i piaty rok, no stále nevstávala. Bleskurýchle sa dokázala plaziť za ostatnými deťmi. Kým však ony vybiehali na ulicu, ona zostávala na vyhriatej parapetnej doske. Krivú nôžku sa pokúšala zakryť. Široké nohavice pod šatami, ktoré jej zahaľovali nohu pri sedení, si na kolenách úplne predrala. Slúžili jej namiesto chodidiel.

„Mali by ste ju dať vyšetriť lekárovi,“ radila mame teta. Možno existuje liečba. „Bude vám na ťarchu. Takto sa nikdy

nevydá.“ Nikoho netrápilo, že tie slová počula aj Džamíla. Predpokladalo sa, že nevyvinutá časť tela automaticky znamená aj pomalšie myslenie a slabšiu hlavu.

„Nikto nebude chcieť *langaka!*“ vzdychali tety. *Langaka*, teda mrzáka. Veru, bola mrzáčka, ako tam sedela na vankúši s nohami pod sebou. Rodinu istotne postihol trest za nejaký ich skutok, hovorili si rodičia, akási pokuta za hriechy predkov. Tu sa nič nedeje len tak, všetko sa vracia, utrpenie po hroznom čine navštevuje aj niekoľko generácií po sebe. Boh ľudí stíha náhodne, ale spravodlivo.

Nad niektorými vecami však nemal moc ani Boh – a takou vecou bola čierna mágia. Nieкто sa možno na Džamílu zle pozrel, ktosi chcel rodine ublížiť. A od takeého čertovstva dokázal pomôcť iba šaman.

K jeho dcére sa lekár v živote nepriblíži, rozhodol otec. Noha sa liečila iba mrmlaním modlitieb a pár kvapkami vody z posvätného prameňa v Mekke.

Keď mala Džamíla päť rokov, staršiemu bratovi sa narodila dcéra. Džamíla sa jedného dňa posediačky pozorne zadívala na jednoročnú neter. Sledovala, ako maličká natiahla ruky k okraju stola, zodvihla sa – a stála. Džamíla sa ju neskôr potajomky pokúsila napodobniť. Chytila sa stolovej dosky, napla svaly na rukách, pevne sa držala a pomaly vyťahovala.

Jedného dňa sa oprela o stôl, dlane položila na jeho hladký povrch, a vtedy sa to stalo: na nohách bola aj ona.

Začala neúnavne cvičiť. Svaly zdravej nohy jej mocneli. Dokázala lepšie udržať rovnováhu. Napokon sa okraja stola mohla pustiť.

Pri ďalšej návšteve pozorovala, ako sa neterka po zdvihnutí opäť chytila stola, pridržala sa ho a takto sa presúvala pozdĺž neho.

Keď Džamíla osamela, skúsila neterine pohyby napodobniť. Vo dverách sa odrazu objavila mama. Džamíla zakopla a zrútila sa na dlážku.

„Nie, nechaj!“ zvolala mama, vydesená dcérinými neľadnými pohybmi. „Prinesiem ti.“

Džamíla vyrastala v rodine, kde si dievčatá nemali nič želať a nemali ani po ničom túžiť. Čím pasívnejšie, tým lepšie. Človek má žiť s otvorenou náručou, kládla im na srdce mama. Ničoho sa nedržať ani nedožadovať. Tak sa dcéram dostane to, čo si iní neudržali a nechali si utiecť pomedzi prsty.

Keď už raz Džamíla uzrela svet z výšky očí, odmietala sa ďalej plaziť. Radšej sa opierala o silnejšiu nohu a napádala na slabšiu. Keď neteri kúpili chodúľku, Džamíla žobronila o takú istú. Mama napokon poprosila jedného remeselníka, aby dcére zmajstroval pomôcku. Vyrobil jej takú drobnú, drevenú, s kolieskami na paličkách a rukoväťou. Do interiéru. Mrzáci mali do sveta vonku vstup zakázaný.

Bratia sa ráno čo ráno obliekali do školských uniforiem, brali si tašky a rútili sa von, zatiaľ čo sestry ostávali doma. Čítanie by im mohlo uškodiť, pokaziť ich, vnuknúť im nevhodné myšlienky. Učenie dokáže človeka znepokojiť. Hodnota dcér na svadobnom trhu by prudko klesla. Všetko sa točilo práve okolo toho. Okolo ich hodnoty. Trhovej.

Tradičné dohodnuté manželstvo predstavovalo transakciu. V banku sa nachádzali kvality dievčaťa: jeho vek, výzor, schopnosti. Rodina, klan, pozemské statky. Česť, povesť, postavenie. Spolu tvorili cenu, o ktorej sa rodičia mohli jednať s rodinou nápadníka.

Ibráhím mal so svojimi deťmi ambiciózne plány a zámery. Premýšľal o tom, ako by mu trhová hodnota dcér mohla pomôcť uzatvárať spojenectvá, tak ako to celé stáročia pred ním robili ostatné rodiny a klany.

Preto bolo dôležité, aby sa hodnota dcér, ešte kým budú zrelé na vydaj, maximalizovala. Niektoré faktory sa zmeniť nedali, napríklad klan či postavenie rodiny. O to viac záležalo na vylepšovaní kvalít, ktoré sa ovplyvniť dali. Napríklad, čím menej bolo dcéry vidno, tým väčšmi rástla ich čistota. Džamíline sestry nesmel vidieť žiaden muž. Žiaden ich nemohol začuť. Nikto ich nemal poznať po mene. Inak by povest takej ženy utržila škody. To deťom vtíkal do hlavy Džamílin otec. Kedykoľvek mal hostí, deti potichu sedeli alebo si šepkali v inej časti domu.

Ibráhím bol prísny a konzervatívny muž, narodil sa v meste Ghazní ovládanom klanmi, na náhornej plošine juhovýchodného Afganistanu. Vyrastal v chudobe, nechodieval do školy a svoj život začal doma na hlinenej dlážke spracúvaním kože. Ešte kým dosiahol pubertu, otvoril si obchodík pred rodným domčekom a núkal ľuďom to, čo budú potrebovať vždy: truhlice.

Bol to pravý afganský *selfmademan*. Uvedomil si, že ľudia sa vždy budú aj obliekať. Od šiat a šálov potom rozšíril svoj sortiment aj na poľnohospodárske plodiny, neskôr na bicykle, motorky, autá a kamióny. Napokon stavil na lukratívny biznis zvaný skrátka a dobre import – export. Vydával vodné melóny, granátové jablká a hrozno, dovážal ventilátory, fény, betón a cement. Vykupoval celé obchody a veľké pozemky, kde si plánoval postaviť obchodné domy. Chudobný chlapec, ktorý sa nikdy poriadne nenaučil čítať a písať, dokázal využiť dobré časy po

druhej svetovej vojne, keď sa v Afganistane otvorila prvá banka, postavila prvá elektrárňa, vybudovali nové mosty i lepšie cesty.

Džamilini rodičia sa z Ghazní presťahovali do Kábulu, kde na nich podľa Ibráhíma čakala žiarivá budúcnosť. Zamestnal dve indické sekretárky, aby sa mu postarali o peniaze a zmluvy. Kráľ Záhír Šáh, na tróne od roku 1933, majstrovsky využil polohu krajiny medzi dvoma superveľmocami, ktoré Afganistan zároveň budovali i vyzbrojovali. Napríklad taká cesta, ktorú začal Sovietsky zväz na jednom konci a Američania dokončili na druhom. Sovieti zriadili moderné letecké základne v Bagrame, kým USA otvárali priehrady a mosty. Sovietski inžinieri zasa odpálili diery pod jedným horským priesmykom v Hindúkuši, aby najvyššie položeným tunelom na svete prepojili sever krajiny s juhom.

Kráľ mal smelé predstavy. Objednal si amerických inžinierov, ktorí mali kamennú púšť v provincii Hilmand premeniť na oázu. Kráľ tu chcel postaviť výstavné mesto so zelenými alejami, bazénom, kinom, tenisovými kurtmi a spoločnými školami pre chlapcov a dievčatá, všetko poháňané generátormi zo zamýšľaných obrovských priehrad. Plán najprv vychádzal. V „Malej Amerike“, ako sa miesto nazývalo, pestovali roľníci bavlnu a pšenicu a zalievali ich vodou z priehrady. Vrstva pôdy sa však ukázala pritenká. Všetku úrodu zničila púštna soľ. Pôda bez patričnej opatery chradla a investície vyšli navniivoč. Po čase začali roľníci radšej pestovať mak na ópium než obilie a oázu pohltila púšť.

Z Ibráhíma sa v Kábule stal vplyvný obchodník.

Džamíla ho obdivovala z odstupu. Uvedomovala si, že ho sklamala, že sa ňou nemohol pochváliť ani popýšiť. Tak

to skrátka bolo. Túžila po jeho uznaní, no vídala ho len zriedka. Máločo ju potešilo tak, ako keď si mohla sadnúť za volant niektorého z otcových áut zaparkovaných na dvore. Deti to mali dovolené, museli si ale dávať pozor. Jeden Mercedes, jeden Rolls-Royce, jeden modrý Ford. Džamíla v nich často sedávala a snívala s otvorenými očami, hrala sa, že šofériuje, až kým sa zo školy nevrátili bratia. Vtedy musela miesto za volantom uvoľniť.

Zatiaľ čo boli chlapci vonku, Džamíla im občas ukradomky nazerala do školských tašiek. Vyťahovala ich učebnice. Najprv hľadela na obrázky, potom obdivovala pekné, plynulé vzory – perzskú abecedu.

Knihy vždy zaklapla skôr, než ju objavili. Vedela, ako znie plán.

Pre sestry znel – vydať sa.

Pre bratov – zdediť otcove obchody.

Pre ňu – bývať u rodičov, kým neumrú.

Po ich smrti sa o ňu mali postarať bratia. Džamíla predstavovala bremeno. Nikto ju na nič nepotreboval. S rastúcimi ziskami si otec zaobstaral služobníctvo, pomocníkov v domácnosti i záhradníkov. Na čo sa dala využiť ona?

Dlho si cvičila chôdzu bez bariel. Natiahla jednu nohu, prisunula druhú, stabilizovala telo a opäť sa pohla. Jeden krok a ešte jeden. Krívanie sa usilovala skrývať, ako najlepšie vedela. Jeden krok, dva kroky, tri, desať krokov!

Nohy ju len tak-tak uniesli.

Kráčala.

Vedela chodiť!

Keď už stála na vlastných nohách a vedela ich používať, nedokázala dlhšie čakať. Vedela, čo chce. Chodiť do školy ako bratia. Nepochybovala, že za všetkými tými vzormi a znakmi v knihách sa ukrýva celý svet.

Ibráhím iba pokrútil hlavou.

„To nie je nič pre teba!“

„Dovoľ mi to vyskúšať!“ drankala.

„Neprichádza do úvahy!“

„Prosím!“

Otec nebol zvyknutý na odpor. Džamílini bratia obvykle ani len nemukli a poslušne kráčali po ceste, ktorú im predurčil. Jej sestry ho nikdy o nič nežiadali.

Langak! Langak! Mrzáčka!

Otec nakoniec všetkých prekvapil a podvolil sa. Džamíla môže chodiť s bratmi do školy.

Mrzáčka!

Medzi deťmi zo susedstva si rýchlo zvykla na zlomyseľnosti.

Dospeli sa nestarali. Deti si žili vo vlastnom svete. Nikto ich neučil pohrdať inakosťou. Slabosť sa im hnusila, z nedostatkov sa vysmievali. Od človeka, na ktorého doľahli čary či Božia pomsta, alebo aj čosi iné, si bolo najlepšie držať odstup. Bratia sestru nebránili, naopak, hanbili sa za jej neprestajné krívanie, ako aj za fakt, že Džamíla chodievala s nimi. Prosili otca, aby to viac nemuseli robiť, nemohla by so školou prestať? Veď im bola iba na príťaž. Aké trápne! Načo len tú školu využije?

Otec však dal sľub. Džamíla bude školáčka, kým sa nenaučí čítať.

S hlavou čo najviac vztýčenou za sebou Džamíla ťahala chorú nohu. Knihy, perá, učitelia. Ako ich len milovala! Čoskoro sa z nej stala triedna premiantka. Na konci roka priniesla vysvedčenie so známkami, o akých mohli jej bratia iba snívať.

„Hotovo,“ usmial sa vtedy otec. „Teraz vieš čítať a písať.“

Na začiatku ďalšieho školského roka mala Džamíla podľa plánu ostať doma u mamy v záhrade. Zavárať slivky. Čistiť bôby. Drviť mandle. To sa jej nepáčilo. Chcela nastúpiť do druhého ročníka.

„Neotravuj ma už!“ odbil ju otec.

Džamíla zodvihla osamelý ukazovák a prosebne sa na otca zadívala.

„Ešte jeden rok, už len jeden, jediný...“

Nikto nevie prečo, no Ibráhím jej znova ustúpil. Nasledovalo ďalšie skvelé vysvedčenie.

A tak sa to opakovalo rok čo rok. Džamíla zakaždým zdvíhala prst ako pri modlitbe.

A zakaždým dostala rok navyše.

Nepokoj

Ešte pred Džamílínym narodením sa v krajine začal šíriť nepokoj. V polovici šesťdesiatych rokov bola prijatá nová pokroková ústava. Zakladali sa politické strany, vyhlásila sa sloboda tlače, v štátnej správe sa zamestnávali ženy a na úradoch boli zakázané burky. Kráľ Záhír Šáh v prejavoch používal slová ako demokracia a rovnoprávnosť.

Reformy sa začali zhora. Triedy novozaložených stredných škôl plnili študenti z elitných vrstiev, ktorých potom posielali na štúdiá na Západ alebo na technické školy do Moskvy. Univerzita v Kábule priťahovala široké spektrum intelektuálov.

Nočný život v afganskom hlavnom meste sa stal široko známy, cez víkendy sem smerovali Pakistanci, aby si vypili whisky, šejkovia zo Zálivu si tam chodili zatancovať. Mládež zo Západu sa tu zastavovala na svojej hippie ceste do Indie, aby si zapálili ópium a miestny hašiš.

Kábul sa orientoval na Západ. Výzor ulíc, módne časopisy, ešte aj mládežnícka revolta, to všetko sa inšpirovalo Parížom. Čítať a písať však zároveň vedel iba každý desiaty Afganec. Mesto predstavovalo istú bublinu. Moderné účesy, minisukne a blúzky bez rukávov boli jednoznačne skutočnosťou, a predsa len ilúziou.

Mesto a vidiek tvorili dva oddelené svety. Kým v hlavnom meste sa rozpaľovali džezové klávesy, vo veľkej časti krajiny chýbala tečúca voda. Ľudia hladovali, deti umierali na bežné choroby. Krajina nebola jednotná. Z kontrastov sa vykľul konflikt.

Nespokojnosť sa vystupňovala koncom šesťdesiatych rokov. Viaceré noviny požadovali zmenu režimu. Afganskí stalinisti a trockisti, sami ťažiaci z kráľovho pokusu o demokraciu, ktorú sa pokúšali odstrániť, vyšli do ulíc. Čerstvo založená komunistická strana sa pre veľký vnútorný rozkol rozpadala na frakcie. Študenti hádzali kamene do policajtov.

Hlbší a oveľa tichší nepokoj sa rozšíril na vidieku. Podporovali ho mladí, intelektuálne založení islamisti z miest. Bolo to, čo sa dialo v Kábule, v zhode s islamom?

Podľa mullov nie.

Zatiaľ čo mladí v Kábule milovali Beatles, ľudia mimo miest sa živili rovnako ako celé generácie stáročia pred nimi. Pestovali to isté, čo ich predkovia, orechy, marhule a mrkvu, pričom žili z ruky do úst. Na horských stráňach sa pásli ovce a kozy.

Každodenný život žien prebiehal za vysokými hlinenými stenami. Za nimi sa ženy rodili a tam mali aj umierať. Žena mala svoj domov opustiť iba dvakrát, zakaždým v bielom: keď ju ako nevestu priviedli do manželovho domu, a keď ju odtiaľ vynášali v pohrebných šatách.

Samotný kráľ sa viac orientoval na Západ než na socializmus. Keď sa v krajine rozšíril nepokoj, hľadal pomoc za Atlantikom. USA však zamestnávala vojna vo Vietname. Afganský vládca preto krajinu primkol viac k Sovietskemu zväzu, a to vojensky aj ekonomicky.

Keď začiatkom sedemdesiatych rokov udreli suchá, zdalo sa, že Záhira Šáha nejako zvlášť nezaujímali – v každom prípade neurobil nič, čo by núdzu zmiernilo. Trón sa pod ním začal otriasať.

Jedného júlového dňa roku 1973, zatiaľ čo bol kráľ na návšteve u svojho očného lekára v Taliansku, obsadil kráľovský zámok jeho synovec. Princ Dáúd bol z postu premiéra odvolaný pred desiatimi rokmi, keď Záhír znova zaviedol priamu kráľovskú vládu. Teraz sa princ úspešne vkradol späť.

Bez preliatia jedinej kvapky krvi, pri prevrate vedenom zopár dôstojníkmi odobral moc panovníkovi, ktorý krajine vládol od svojich tínedžerských čias.

Dáúd zrušil kráľovstvo a založil republiku. Marxisti prevrat podporili a v novej vláde získali viacero kresiel, postupne ich však z funkcií odvolávali. Nový vládca zároveň zakročil voči islamistom, obával sa totiž, že by mohli režim podkopať. Lídri moslimského bratstva putovali do väzenia alebo utiekli do Pakistanu.

Kráľovské úrady držali nad Džamílínym otcom ochrannú ruku. Keď sa kráľ po prevrate do krajiny nevrátil, Ibráhím začal prejavovať lojálnosť voči novým vládcom. Princ Dáúd nepredstavoval pre obchod zlé správy. Či už šlo o monarchiu, alebo republiku: Ibráhímov tovar potrebovala krajina stále.

Nová ústava z roku 1977 sa niesla v duchu revolučnej rétoriky a politika zahŕňala štátne reformy i znárodňovanie, režim však v praxi pokračoval ako doteraz: centralizáciou, autokraciou, útlakom, pričom moc mali v rukách vojaci a úradníci.

Kým Ibráhímove obchody stále prekvitali, vtedajšia slobodná tlač čelila ostrým útokom, sloboda prejavu bola udusená, disidenti umlčení.

Spojené štáty americké naďalej zamestnávala vlastná vojna v juhovýchodnej Ázii, a tak ich podpora Afganistanu slabla. V úsilí vymaniť sa zo sovietskeho vplyvu sa Dáúd zameril na vojensky nezávislé krajiny ako Indiu, Irán a Egypt. Na tento obrat poukázal generálny tajomník Leonid Brežnev počas Dáúdovej návštevy v Moskve. Niekdajší princ údajne briskne odpovedal, že bude spolupracovať, s kým chce, a nenechá si od nikoho rozkazovať.

Týmto odvážnym kúskom si Dáúd spečatil osud. Afganskí marxisti vedení Kremľom s básnikom Tarakím na čele v apríli 1978 obsadili prezidentský palác. Po niekoľkých hodinách intenzívneho boja Dáúda a celú jeho rodinu – spolu dvadsaťsedem ľudí – popravili rovnako, ako sa po revolúcii z roku 1917 bolševici zbavili cárскеj rodiny.

Masakre pokračovali a šírili sa po celej krajine. Vidiek pocítil drsnú ruku komunistov. Mullov a ich náboženské obce väznili, mučili a vraždili.

Nová vláda dlho nevydržala. Po necelom roku, v septembri 1979, Tarakího zastrelili v paláci, ktorého sa predtým sám zmocnil. Moc prevzal Tarakího premiér Amín, ktorého sa Moskva chcela zbaviť.

Až s Amínovým režimom nastali pre Ibráhíma ťažšie časy. Súkromný kapitál sa obmedzoval a podliehal prísnyim reštrikciám. Uskutočnili sa radikálne reformy, ktoré okresávali vlastníctvo pozemkov i majetok jednotlivých rodín. Všetko, čo prekračovalo normu, sa zabavilo, a Ibráhím tak prišiel o značnú časť pôdy.

Amín sa domnieval, že ak oslabí buržoáziu, získa tým podporu širokých mas z vidieka. Reformy sa však neukázali ako populárne ani prínosné. Žatva vyšla naprázdno a nedostatok jedla spôsobil nepokoje.

Leonid Brežnev ako predseda politbyra – výkonnej moci v Sovietskom zväze – chcel do krajiny nasadiť nové bábkky. Napriek jasným výstrahám od vlastných generálov sa preto rozhodol svojho južného suseda obsadiť.

Na Štedrý deň roku 1979 sovietske jednotky pristáli na letisku v Kábule. Podľa kremľskej stratégie mali nový režim stabilizovať a po niekoľkých týždňoch sa stiahnuť. Okupácia sa mala zamerať najprv na mestá, kde komunistov podporovali najviac, a potom zásobiť afganskú armádu muníciou a vojenskou podporou tak, aby mohla poraziť odpor na vidieku. Sovietski vojaci sa podľa plánu nikdy nemali zapojiť do priamych bojov.

Samotný prevrat prebehol rýchlo. Tak ako jeho predchodcov, aj Amína zastrelili v paláci Arg, keď ho najprv otrávil jeho ruskí kuchári.

Veľmoc obsadila samostatnú, vojensky nezávislú krajinu, zabila jej prezidenta a do vedenia nasadila lojálne bábkky. Zo všetkých chýb, ktorých sa starnúci predseda politbyra dopustil, bola invázia do Afganistanu tá najosudnejšia. Nepredvídal odhodlanie, s akým sa Afganci začnú brániť. Studená vojna sa mala čoskoro zmeniť na horúcu.

Program CIA s cieľom vyzbrojiť afganských partizánov niesol názov Operácia Cyklón. Šlo o najdrahšiu kryciu operáciu, na akú sa kedy americká tajná služba vôbec podujala. Spustil ju prezident Jimmy Carter v roku 1980, pretrvala celé jeho funkčné obdobie a zdedil ju aj Ronald Reagan. Dostal k nej aj Carterovho bezpečnostného poradcu, ktorý prezidentovi sľúbil, že „Sovietsky zväz zažije vlastný Vietnam“.

Za Reagana sa prísun peňazí do oblasti zvýšil. Keď sa bezpečnostný poradca prezidenta opýtal na finančný strop, ten mu odpovedal: „Žiadny nie je.“

Invázia sa začala v čase, keď Džamílín život prebiehal zväčša na koberci na podlahe. Kým sa boje vyostrovali, ona sedela za oknom do zadného dvora. Keď začala chodiť do školy a neskôr prosila o rok navyše, ešte rok a ešte jeden rok, z Afganistanu sa stalo dejisko ideologického zápasu dvoch svetových superveľmocí. Deti v Kábule však skutočná vojna stále nezasiahla. Sovieti ochraňovali režim v hlavnom meste, na uliciach panoval pokoj a na školských dvoroch sa hrávali hry. Rakety dopadali do horských oblastí a na vidiek.

Tam mrzачili deti. Vražďili otcov. Unášali matky. Niežeby si deti v Kábule nič nevšimli. Pred prvou vyučovacíou hodinou sa viac neodriekalo islamské vyznanie viery, chlapci a dievčatá chodili do zmiešaných tried, pričom dievčatá viac nemuseli nosiť pokrývku hlavy. Tí, ktorí sa prihlásili na komunistické aktivity pre deti, získali výhody a červenú pioniersku šatku. Džamíla sa tomu chcela zo všetkých síl vyhnúť. V tom spočíval jej protest.

V triedach sa viac nedalo zistiť, kto je priateľ a kto nepriateľ. Niektorí rodičia pracovali pre sovietskych okupantov, iní si želali, aby cudzinci z krajiny odišli.

Invázia spôsobila, že Džamíla mala prvý raz v živote pocit, akoby sa stala súčasťou čohosi väčšieho. V jednu februárovú noc počas prvej zimy, čo sa sovietski vojaci rozmiestnili po krajine, sa ľudia zhromaždili pod vedením toho, kto mal tvoriť ich odpor: Alláh.

Tichý prúd ľudí nedbal na zákaz vychádzania a zamieril do ulíc i nahor na ploché strechy domov. Ženy vychádzali do zadných dvorov a hľadeli na oblohu. Džamíle sa zdalo, akoby si ženy začínali pospevovať. Ony však nespievali, ale modlili sa. Recitovali. Znelo to ako bojový pokrik namierený na lietadlá nad ich hlavami.

Hlasy zneli po celú noc. *Alláhu Akbar. Alláhu Akbar. Alláhu Akbar.* Boh je veľký, Boh je väčší, Boh je najväčší. Maličké neobyčajné dievčatko sa vyšplhalo na parapetnú dosku a počúvalo chválu, ktorá prechádzala do kánonu, jeden hlas nahrádzal druhý.

V tom okamihu cítila, že Boh naozaj načúva.

Púšť smrti

Vstaneš, priložíš drevo do pece, postaviš na ňu hrniec, možno chceš ohriať chlieb zo včera, a odrazu je po tebe. Nieкто neznámy nariadil útok. Žeravé úlomky bomby pred svitaním zasiahnu tvoju dedinu, preniknú do tiel ľudí, rozdrviam srdcia, prederavia pľúca. Kovové kúsky s teplotou sto-vák stupňov rozmliaždia lebky, odtrhnú prsty alebo celé ruky. Všetko zastane, sen, zívnutie, prúd myšlienok alebo nedopovedané slovo.

Smrť prichádzala najčastejšie zhora. Keď ľudia začuli lietadlo alebo svišťanie vo vzduchu, bývalo už zväčša neskoro. Lietadlo stihlo zhodiť náklad. Bomba prederavila strechy i stanové plachty a zasiahla ťa doma. Rodiny, ktoré pred útokom vbehli do chatrče, zuhoľnateli spolu s ňou; celé krdle detí natlačených za stajňou sa premenili na popol. Dediny sa zrovnávali so zemou, aby sa v nich nemohla ukryť povstalecká armáda.

Nieкто umieral dlhšie. Ak ti niečo pretne hlavnú tepnu v nohe, trvá dve minúty, kým stratíš priveľa krvi. Ak ti zasiahnu ruku, vykrvácaš za desať minút. Rakety, bomby a guľky ukončovali život, ktorý sa práve začal, život, ktorý prinášal nový život, ktorý stihol žiť iba chvíľku.

Vynásob to miliónom.

A to nie sme ani v polčase vojny.

Smrť číhala aj v zemi. Horské stráne, cesty a brehy rieky pokrývali dômyselne rozmiestnené míny. Roľníci prichádzali o nohy a ruky pri práci na poliach, deti oslepovali výbušniny pripomínajúce hračky. Na poliach sa viac nedalo nič pestovať, na pastviny sa už nedali vyhnúť domáce zvieratá – ďalší z mnohých vojnových zločinov. Smrť čakala všade, bolo si skrátka treba zvyknúť.

*

Keď sa Hala prvýkrát pozrela do očí svojmu mužovi, ležal na dvore s dvomi dierkami v čele.

Mal vybité zuby. Stuhnuté končatiny. Hruď posiatu guľkami. Oči doširoka roztvorené.

Akoby sa pod ňou zatriasla zem. Vybehla na dvor práve v okamihu, keď ho prinášali, nedbala na okolostojacich mužov, ktorí nepatrili do rodiny. Boh bol pri smrti zhovievavý a podobne aj susedia. Otrasy pod nohami silneli. Zem sa vlnila. Hala sa vlnila.

Ako tam stála a kývala sa, pozrela sa manželovi do očí. Nevydala ani jeden vzlyk, nepreliala jedinú slzu. Konečne sa naňho mohla dívať bez strachu.

Chytila ho za ruku. Na pokožke ufúľanej od štrku a piesku mu sčernela krv, perahan zhnadol od krvi. Kým spolu žili, ich pohľady sa zakaždým míňali. Ak sa pozrel on na ňu, sklopila zrak; ak sa jej prihovoril, sklonila hlavu. Ona sa naňho odvážila pozrieť iba vtedy, keď si bola úplne istá, že jej pohľad neopätuje. Ale iba ak sa pozeral iným smerom. Ostražito, zakaždým ostražito. A nikdy priamo do očí.

Vzali sa, keď mala desať rokov. Wazír mal oveľa viac, možno tridsať alebo štyridsať. To nevedela. Trvalo pár rokov, kým sa im narodili deti. Celkovo šesť. Štyria synovia – Hasan,

Jaqúb, Raúf a Bašír – a dve dcéry, ktorých mená nikto cudzí nepoznal. Naraz ostali bez otca. Odteraz mali iba ju.

Myslela na jeho hlas. Manžel jej zvykol každé ráno a každý večer recitovať z Koránu, často celé hodiny. Bolo to také krásne. Vždy mala chuť opýtať sa ho, či by ju text nenaučil, ale neodvážila sa. Teraz ležal pred ňou. Bolo neskoro.

Včera večer mu pripravila obed a čakala, kým sa vráti domov. Uvarila ryžu a upiekla zeleninu z ich drobného políčka. Trval ramadán, od východu po západ slnka sa človek nesmel ničoho najesť ani napiť. Pôst mal očistiť ich telá, myšlienky, priviesť ich bližšie k Bohu.

Na podlahu prestrela obrus a postavila medzi nich podnos s ryžou. On požehnal pokrm a rodina sa pustila do jedla. Ryžu si naberali prstami alebo ju lovili pomocou kúskov chleba namočených do omáčky. Po obede sa manžel odobral do mešity, aby viedol večernú modlitbu.

Nemal kázať nejakým zvláštnym veriacim. Väčšina mužov z Mussahi, dediny tvorenej niekoľkými domami stojacimi pozdĺž riečky uprostred kamenistých políček, sa pridala k mudžáhidom – bojovníkom proti Sovietskemu zväzu. Slovo mudžáhid pochádza z džihádu, svätej vojny.

Dedina získala v odboji veľký význam, mala strategickú polohu tridsať kilometrov na juh od okraja Kábulu. Steny domov na východe sa dotýkali vrchov, na západ sa rozprestierali polia a za nimi viedla hlavná cesta do Kábulu. Ďalej na východ ležala provincia Lougar nazývaná prístav džihádu. Neúrodnou provinciou viedli dôležité zásobovacie trasy, pašovalo sa nimi veľké množstvo zbraní z Pakistanu.

Mudžáhidi a obyvatelia obce boli často tí istí ľudia. Bratia, otcovia, synovci. Ozbrojený odpor založila i riadiť kmeňová sieť a klanoví vodcovia, to oni tvorili dedinu.

Do odboja boli zapojení aj mullovia a učenci. Doma ostalo iba pár rodín s bojaschopnými mužmi. Do mešity chodili väčšinou najmladší synovia a starí muži, ktorí v boji proti Sovietom plnili dôležité úlohy. Mulla Wazír zvykol od mudžáhidov dostávať zoznamy potrebných potravín, ošatenia a vybavenia, a potom vysielal mužov, aby sa pokúsili potrebné zásoby zohnať.

Hala často bojovníkom varila. V noci schádzali z hôr, aby sa najedli, a vzápätí znova mizli.

Mudžáhidi by si bez dedín neporadili. Tie tvorili zásobovaciu tepnu odboja.

Bojovníci pred pár dňami podnikli úspešný útok na najbližšiu sovietsku pozíciu. Alláh im poskytol pomoc. Dopočula sa, že viacerých neveriacich zabili.

Keď muž odišiel do mešity, Hala nadojčila maličké a uložila ostatné deti. Muž si po návrate určite vypýta čaj, a tak naplnila kanvicu s vodou a postavila ju na oheň, aby mal muž nápoj prichystaný. Dlhو však neprichádzal.

Trval predsa ramadán, posvätný mesiac, možno sa rozhodol, že sa v mešite zostane modliť. Modlitba v čase pôstu sa v raji zvlášť odmeňovala, a tak sa azda chcel najprv pomodliť, a potom v mešite aj prespí.

Hala sa nemala koho opýtať, pretože po zotmení nemohla vychádzať von. Začula rýchlu sériu výstrelov, celkom neďaleko, vzápätí nastalo ticho. Neprišli od mešity, a tak na streľbu viac nemyslela. Nakoniec si ľahla.

Na druhý deň ráno sa muž stále nevracal. Hala chcela vyjsť von nazbierať ďatelinu obrátenú, rastlinu podobnú špenátu, ktorá im rástla na políčku pri múre dvora. Zarobila na cesto a chcela mužovi pripraviť chlieb *bolani*, keď po zotmení prerušia pôst. Nakrája cibuľu a ďatelinu, nechá ich

trochu opražiť na oleji, potom rozvaľká cesto na tenké plátky, natrie zelenou plnkou, prikryje ďalším plátkom, takto ich zlepí a opečie do zlata z oboch strán. Budú sa podávať čerstvé a ešte horúce.

Hala na svitaní vyšla pred dom. Neobliekla si burku, bolo ešte zavčasu, a na políčku sa v nej ťažko pracovalo. Podišla k riadkom. Keď si obďaleč všimla skupinku mužov, rýchlo si prikryla tvár šalom a odvrátila tvár. Napriek tomu si všimla, že na ňu uprene hľadia. Neslýchané! Toto nikdy nerobievali. Muži mali svoje pohľady strážiť, a už vonkoncom nie nechávať ich na cudzej žene.

Chlapi sa prestali zhovárať. Stalo sa niečo?

Vytiahla zo zeme pár zväzkov ďateliny a ponáhľala sa späť domov, za mužmi sa už neobzrela.

Vedeli čosi, čo ona nevedela, nikto z nich jej to však nemohol povedať, pretože nepatrili do rodiny.

Vošla do kuchyne, uistila sa, že má dostatok cibule, a poumývala zelené zväzky od zeme. Zároveň počúvala, či nejde muž, ktorý by sa mal vrátiť každú chvíľu.

Namiesto neho prišli Wazírovi bratia.

Do mešity si po muža prišli Býkovi muži.

Wazír si pri kázňach vždy dával pozor. Svoje poslanstvo zakaždým zaobalil do veršov Koránu; medzi veriaci mi sa totiž mohli ukrývať udavači. Aj zradcovia si museli zachovať ostražitosť, pretože dedinčania tušili, kto z nich k nim môže patriť. Ľudia poznali rodiny, predpokladali, že zradcom za služby platili peniazmi alebo funkciami. Občas sa objavili na piatkovej modlitbe oblečení rovnako prsto ako ostatní, v ošúchaných sivých, hnedých alebo tmavomodrých perahanoch a širokých nohaviciach. Na očiach im však bolo vidno, myslel si Wazír, že sa chcú v skutočnosti

vzdialiť z Božieho príbytku, do Kábulu, do veľkomesta s asfaltovými cestami a vodovodnými kohútikmi.

Nevedelo sa, či ho niekto udal. Bezpečnostné zložky dostali príkaz z pomsty za útok spreď niekoľkých dní zaďržať nejakých mužov. Vzali so sebou mullu a tých, ktorí v mešite ostali po modlitbách; niekoľkých ďalších vytiahli z ich domov. Jedného, ktorý sa im vzoprel, na mieste zastrelili, rovno v jeho vlastnej bráne – práve tie výstrely Hala počula včera večer.

Mullu Wazíra a ostatných mužov vyviezli do púšte.

Postavili ich do radu, jedného vedľa druhého, postrieľali a nechali tak. Odplata bola dokonaná.

Keď človek padol ako mučeník, nesmeli ho umývať. Mal stretnúť Boha tak, ako bol. Mŕtveho nepochovávali v truhle, iba zavinuli do rubáša.

Hala tam stála a všetko videla. Zem sa pod ňou stále hýbala.

Praskala. A on tam iba ležal.

Muž, ktorého sa tak bála, voči ktorému vystupovala tak pokorne, muž, ktorého sa šestnásť rokov neodvážila opýtať, či by ju naučil recitovať. Milovala jeho hlas, hlboký, mäkký, láskavý.

Nikdy ho nevidela tak ako teraz. Úplne otvoreného, pokojného. Pociťala, že sa hanbí. Aj po smrti na ňu takto pôsobil.

Bezpečnostné zložky počas podobných odplát viedol muž, ktorého volali Býk. Prezident Nadžíbulláh, ktorý vládol od roku 1986, bol vysoký muž so statným hrudníkom, čo bol výsledok hodín zápasenia a vzpierania. Počas štúdia medicíny v Kábule v sedemdesiatych rokoch vstúpil do afganskej komunistickej strany. Strana sa rozpadla na rôzne

frakcie, ktoré sa pravidelne navzájom popravovali. Po invázii v roku 1979 sa čerstvo vyštudovaný lekár prihlásil do služby pre nových vládcov. Býk nastúpil do bezpečnostných zložiek a rýchlo stúpал po rebríčku hodností. Jeho schopnosť ničiť ľudí mučením sa ukázala byť cennejšia ako schopnosť opatrovať, liečiť a naprávať.

Rok po začiatku invázie Nadžibulláha vymenovali za veliteľa KHADu, tajnej polície vybudovanej podľa modelu sovietskej rozviedky. Ich metódou bola brutalita.

Obávanú väznicu Pul-e-Čarchí neďaleko Kábulu, kde mohol vzpierač naplno využiť svoju silu, už nikdy neopustili desiatky tisíc islamistov, svätých bojovníkov, komunistov z nesprávnej frakcie, nevinných i náhodných obetí. Väzňov často týral sám Nadžibulláh a nezriedka ich aj utýral na smrť. Medzi jeho špeciality patrilo kopanie do umierajúceho človeka, až z neho zostala iba krvavá hromada, alebo nechal vlastných regrútov, aby väzňov používali ako terč.

Dozorcovia obetiam pomaly trhali nechty, vlasy, brady, či odrezávali časti tela a medzitým z nich ťahali údaje o dodávkových trasách a úkrytoch.

Wazír mal milosrdnejšiu smrť. Pár výstrelov a bolo po ňom, hneď nastúpil na novú púť.

K nebeskej bráne. Tam práve teraz smeroval.

Mučeníci putovali priamo do *džanny* – raja. Tam dostali najlepšie miesta hneď vedľa Božieho trónu.

Život mal ťažký, teraz ho však za námahu neminie odmena, ktorá mu bola po smrti prisľúbená. Na zemi mal jednu ženu, tu ho bude čakať sedemdesiatdva panien. Mučeníkov ako on v nebi oslavovali, tak to predsa aj sám kázal, takže o tom musí niečo vedieť.

Keď padli výstrely, vo Wazírovom dome spalo šesť detí. Najmladšie malo tri mesiace.

Dali mu meno Bašír, čo znamená *ten, kto prináša radosť*.

Otca malých detí pochovali ešte v ten deň. Neostalo po ňom nič, okrem šiat a Koránu. Žiaden obrázok, žiaden predmet, ktorý by mu patril. Hala už mala iba deti. Najmladšie sa stalo jej útechou. Maličké telíčko, ktoré bolo na ňu odkázané a mocno salo mlieko z jej prs, ju hrialo a tíšilo. Nechcela prísť o dieťa, celkom iste jej posledné. Pretože vydať sa znova neprichádzalo do úvahy. Radšej by umrela, než by mala rozdeliť krdeľ detí, čo by mohla spôsobiť nová svadba. Deti nesmú vyrásť bez zázemia, opustene, ako sa to stalo jej, keď ako dvojročná prišla o otca. Halinu mamu rýchlo vydali za strýka zosnulého manžela a detí sa musela vzdať. Pripadli jeho nevlastnému bratovi. Tento nevlastný strýko neskôr vydal Halu výmenou za manželku číslo dva. Bolo treba doplatiť dvanásťtisíc afganov; mladé dievča, ktoré sa malo stať druhou manželkou, bolo považované za krajšie a šikovnejšie.

Ako vdova mala istú samostatnosť. Tú chcela využiť.

Dom sa zaplnil plačúcimi ženami. Wazírova matka, sestry a sesternice, tety. Ona neuronila ani slzu. Mužovi by sa nepáčilo, keby plakala, veď ako môže smútiť, keď sa konečne stal mučeníkom a zasadol pri Božom tróne?

Cesto, ktoré uhnetla, už vykyslo. Na kuchynskom dreze stále ležali zväzky ďateliny. Nieкто začal krájať cibuľu a zeleninu, pridal štipku soli, nechal všetko opražiť na panvici. Susedka jej pomohla rozvalkať cesto. Ďalšia sa ujala plnky a každú placku starostlivo zavrela. Z kamennej piecky sa v kuchyni začala šíriť krásna vôňa pečených placiek *bolani*.

Malé deti boli hladné. Ušla sa im porcia pre otca.

Pretože život šiel ďalej.